בודק הימנו ולהלן עשרים אמה, מצא אחד בסוף עשרים אמה בודק הימנו ולהלן עשרים אמה שרגלים לדבר שאילו תחילה מצאו נוטלו ואת תפוסתו: **גמ'** אמר רב יהודה מצא פרט למצוי מת פרט להרוג מושכב פרט ליושב כדרכו פרט לשראשו מונח בין ירכותיו תני עולא בר חנינא *מת שחסר אין לו תפוסה ולא שכונת קברות וכל הני מ"ט לא? אמרינן דילמא עובד כוכבים הוא: מצא שנים ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה, וראשו של זה בצד מרגלותיו של זה, אין להן תפוסה ולא שכונת קברות, מצא שלשה: האחד ידוע ושנים תחילה, או *(שנים) תחילה ושנים ידועים *אין להם תפוסה ואין להם שכונת קברות מעשה ברבי ישבב שבדק ומצא שנים ידועין ואחד תחילה וביקש לעשותן שכונת קברות אמר לו ר"ע כל שיגעת, לריק יגעת לא אמרו שכונת קברות אלא לג' [א] (ידועין או לשלשה) תחילה: נוטלן ואת תפוסתן: *היכי דמי תפוסה? אמר רב יהודה אמר קרא ונשאתני ממצרים *טול עמי, וכמה שיעור תפוסה, פירש רבי אלעזר א) [ב] (ברבי צדוק) נוטל עפר תיחוח וחופר בבתולה ג' אצבעות מיתיבי וכמה שיעור תפוסה? פירש רבי אלעזר ברבי צדוק [ג] נוטל את הקיסמין ואת הקססות וזורק את הוודאין ומניח את הספיקות והשאר מצטרף [ד] לרוב בנינו של מת ולרובע עצמות למלא תרווד רקב הוא דאמר כי האי תנא דתניא וכמה שיעור תפוסה א"ר יוחנן משום בן עזאי נוטל עפר תיחוח וחופר בבתולה שלש אצבעות: בודק הימנו: אמר

א) [טעות הדפוס ועי' תוס' ד"ה כמה]

ולריך שיהא בודק ממנו ולהלן עשרים אמה. שהיא כמנין שני מערות והחלר שביניהם והתם א) מתרגם לה רב ששת בריה דרב אידי אליבא דר"ש דאמר פותח בה שתי מערות של ב) שש על שמונה דהדא מנייהו בכפלי ואידך מוקים לה כרבנן דאמרי שאין אורך המערה אלא ד' אמות על ו' אמות ותמני סרי הוא דהויין וקא מוקים לה דהדא מנייהו באלכסונה והויין להו עשרים והתם פרישית לכולה ג) מילתא דמתניתין דהכא: **מזר ומלא אחד (בסוף) עשרים בודק ממנו ולהלן עשרים אמה.** משום דאיכא למימר שכונת קברות היא זו: **שרגלים לדבר.** שהיא שכונת קברות מדאשכח ג' בתוך כ' אמה שיש בין זה לזה מד' אמות ועד ח' ועכשיו מלא אחד ד) בתוך כ' ולא אמרינן אתרמויי איתרמי דלא נקבר שם אלא ה) אחד שאילו זה יחידי אם מלאו מתחילה היה רשאי לפנותו למקום אחר ונוטלו ואת תפוסתו אבל עכשיו שמלא ג' בתוך כ' ואחד בסוף עשרים יש לומר שהיא שכונת קברות: **גמ' אמר רב יהודה מלא פרט למלוי.** דהא דתנן מלא ג' מתים מושכבין כדרכן דקנו מקומן ויש להן שכונת קברות פרט למלוי שאם היה יודע ו) קודם לכן שאחד מהן נקבר לשם אין זו שכונת קברות ונוטלן ואת תפוסתן ומותר לו לפנותן למקום אחר שלא קנו ז) מקומן: **מת פרט להרוג.** שאם מלא א' מגוייד או שלשתן מגויידין אמרינן דהכי איתרמי שנהרגו לשם ונקברו ח) (שם) שלא בבית הקברות ולא מחזקינן ליה ט) כשכונת קברות אלא נוטלן ואת תפוסתן: **מושכב פרט ליושב.** שאם מלאן יושבין הואיל ואין מושכבין כשאר מתים נוטלן ואת תפוסתן: **כדרכו פרט לראשו מונח לו בין ירכותיו.** שאם מלא אחד מהם ראשו מונח לו בין ירכותיו אמרינן דהכי איתרמי שנזרק לשם: **מת שחסר אין לו תפוסה.** י) שנוטלו בלא תפוסתו: **ולא שכונת קברות.** שאם חסר א' כ) מאותן ג') אין להם שכונת קברות ל) (אלא קנו מקומן): **וכל הני מאי טעמא לא.** הוי שכונת קברות בשלמא א' מלוי מ) דהכי הוא דגמירי דבעי' שלשה ידועין או שלשה שמלאן תחילה כדאמרינן לקמן אלא כי מלאן אחד הרוג או יושב או ראשו מונחת לו בין ירכותיו או חסר נ) (הואיל ושלשתן מלאם תחילה שיש להן שכונת קברות) מ"ט (א): **דילמא עובד כוכבים הוא.** ס) ואיקבר להכא ועובד כוכבים אינו עולה מן המנין ולא פש להו ע) (להכא) אלא תרי ותנן מלא שנים נוטלן ואת תפוסתן, משום הכי לא קנו מקומן: **ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה אין להם תפוסה.** דעובדי כוכבים הם שנקברים פ) (כך, וכן אם הן ג' וב' מהן נקברים כענין הזה אין להם שכונת קברות: **א'.** מהללו ג' מתים ידוע כבר וב' מהן צ) (שמלאן) עכשיו תחילה או אחד מהן עכשיו תחילה הוא מלוי: **וביקש לעשותן שכונת קברות.** דקנו מקומן: **אלא לג' ידועין או לג' שמלאן תחילה.** שלא היו ידועין קודם לכן דהכי הוא דגמירי אבל באידך גיסא לא: **ממלרים.** מעפר מלרים טול עמי: **נוטל עפר תיחוח.** שנעשה מחמת הדם שילא ממנו ומחמת מוהל שילא מן המת: **וחופר.** בבתולת קרקע ג' אלבעות דאמרינן כשיעור ג' אלבעות נבלע בקרקע: **נוטל את הקיסמין** ק) . של נסרים שנעשו מן הארון כשהרקיבו ואמרי לה קיסמין של עלי בשמים כדכתיב באסא בדברי הימים (ב' יז) וישכיבוהו במשכב אשר מלא בשמים: **ואת הקססות.** קוזות של אדמה שנדבקו מן הדם ומן המוהל שקורין *גליסטי"ט בלע"ז: **וזורק את הוודאין.** דבר שהוא ודאי לו שאינו מן המת שלא יחוש להן משום טומאה: **ומניח את הספיקות.** שיהא מפנן למקום ר) אחר ויחושין להן משום טומאה: **והשאר.** דברים שהן מן המת וקיסמין מלטרפין לרוב בנינו של מת ש) דאהל: **ולרובע עלמות למלא תרווד רקב.** ודקא אמר לעיל בפרק כ"ג ובנזיר (דף נא.) נקבר בארון של עץ אין לו רקב הני מילי בעיניה אבל (לא) לאילטרופי לאחריני שנקברו ערומים בארון של שיש ת) מלטרף: אמר

בודק הימנו ולהלן כ' אמה. בפרק המוכר פירות (ב"ב דף קב.) פריך עשרים ותרתין הויין לשתי מערות ששה עשר וחלר הקבר אמרינן התם לר"ש ורבנן שש אמה ומשני בכפלים שרגילות הוא כשאחת מן המערות גדולות השניה של כפלים ולכך בשנית שני בארבע על שש ואיכא דמוקי התם למתני' (דהתם ומתני') דהכא כרבנן דאמרי תוכה של מערה ארבע על שש ופריך תמני סרי הויין ומשני שבדק מערה ראשונה באלכסון ולחפש ולבדוק היטב ומה שהוא מתעקם עולה לשתי אמות:

מצא א' בסוף כ' בודק הימנו ולהלן עשרים שרגלים לדבר שאילמלי בתחילה מלאו נוטלו ואת תפוסתו. אבל עתה שמלא כבר ג' מתים אף כשמלא אחד יש לחוש לשכונת הקברות ולריך לבדוק עד עשרים: **מצא** פרט למלוי. פי' ר"י שאם היה ידוע לא יהא נוטלו כדאמרינן בפרק נגמר הדין (סנהדרין דף מז:) [קבר הנמלא מותר לפנותו] קבר הידוע אסור לפנותו\ והא דאמרינן התם פינה מקומו טהור והכא משמע דיש לו תפוסה אמר ר"י דהתם לא בתפוסה איירי דתפוסה היינו לגד הקרקע בעומק אבל התם בטומאה דרבנן איירי דמדרבנן מטמינן א)(לתוך) כל הקבר לד' רוחות אבל רשב"ם פירש פרט למלוי דהיינו א' ידוע ושנים בתחילה דבסמוך וקשיא לשיטתו דא"כ בהדיא נקט המוצא דהוא הדין לשלשתן ידועין דיש לו שכונת קברות:

פרט להרוג. כדאמרינן בסמוך דמת שחסר אין לו תפוסה ואין לו שכונת קברות: מת שחסר אין לו שכונת קברות. קשה להבין למה, ושמא הלכה למשה מסיני הוא:

עובד כוכבים הוא. דישראל אין קוברין אותו בענין זה:

אחד ידוע ושנים הוא מלא עתה בתחילה אין לו שכונת קברות. רשב"ם פי' הלכה למשה מסיני הוא ור"י פי' טעם בדבר דאין לנו [לומר] שכונת קברות ובית הקברות היה הואיל ונקברו שם ג' מתים כיון דאחד ידוע תחילה אי איתא דאין דעתו היה לפנותם ב) ולישתקע שם [לקברו] כי היכי דידוע לנו האחד יהיו ידועים לנו אותם שעמו ולא אמרו שכונת קברות אלא או [לשלשה] ידועים או לשלשה תחילה: **כמה** שיעור תפוסה פי' ר' אלעזר. הוא ר"א בן פדת שהוא אמורא נוטל עפר תיחוח וחופר בקרקע בתולה שלש אלבעות בירושלמי מפרש שמוהל המת יורד בקרקע עד ג' אלבעות: **מיתיבי** כמה שיעור תפוסה פירש ר' אלעזר ברבי לדוק נוטל את הקיסמין. פי' מן הארון של שיש שנכתת. ואת הקססות י"א כמו ג) קוזות אדמה וזורק את הוודאים פירוש מה שודאי לן שאינו מן המת ומניח את הספיקות מה שהוא מסופק אם היו מן המת אם לאו מניח במקום המולנע [ה] שלא יטמאו עושי טהרות והשאר שהוא ברור לו שהוא מן המת מלטרפין לרוב בנין או לרוב מנין ולרובע רובע הקב לטמא באהל ולמלא תרווד רקב ד) כמו יין קוסס (ב"ב דף לז:) מיני קיהוי ובשמים שמשימין בארון וקשה דא"כ אין לו רקב דנעשה גלגלין מידי דהוה אנקבר בארון עץ דאף שערו העומד ליגזז איבעיא לן פ' כ"ג (לעיל דף נא.) אי נעשה גלגלין, עוד מפרש קססות היינו לשון דבר בלוי כמו ה) ופריו יקוסס (יחזקאל יז) אלמא תפוסה לר"א ברבי לדוק אינו זקוק ליטול עפר דאין לו לחפור בקרקע בתולה כי ו)(אסורה)ודאי המת וספיקו:

הוא דאמר כי האי תנא דתניא כמה שיעור תפוסה פי' ר' יוחנן. לאו היינו ר' יוחנן האמורא אלא רבי יוחנן בן נורי ז): אמר

א) גי' א"מ לתוך : ב) וליטהר שם בקברם . כצ"ל. ג) [ב"ק סט.] ד) גירסת א"מ וי"מ קססות . ה) צ"ל ואת פריו : ו) גירסת א"מ אם ודאי : ז) [ועי' תוס' כתובות ח. ד"ה רב וכו']:

עין משפט נר מצוה

לז א מיי' פ"ט מהל' טומאת מת הל"ו :
לח ב ג ד מיי' שם הל' ג :
לט ה מיי' שם הל"ס :
מ ו ז מיי' שם הל"ג :
מא ח מיי' שם הל"ו וע"ש בכ"מ :
מב ט מיי' שם הל"ח :

◆

פי' הרא"ש

להקדש וצריכה הערב שמש. וליתא להך פירושא דכל טבילה דרבנן לא בעיא הערב שמש ואחר הבאת קרבנותי' אוכלת בתרומ': המוצא מת בתחי' שלא היה יודע שהיה שם קבר: מושכב כדרכו. בגמ' מפ' למעוטי מאי: נוטלו ואת תפוסתו. מותר לפנותו משם ולקוברו במקום אחר ונוטל מן העפר של הקבר עמו כשיעור המפורש בגמ' והוא נקרא תפוסה. וכן אם מצא ב': מצא ג' אם יש בין זה לזה מד' אמות ועד ח' פי' בקבר ראשון עד ג' אין פחות מד"א ולא יותר מח': ה"ז שכונת קברות. וניכר שלשם קבורה נתנום שמה ואסור לפנותם משם ואפי' א' אם היה יודע שלשם קבורה נתנו' שם היה אסור לפנותו אלא שבא' או ב' אנו תולין שלא נקברו שם אלא לפי שעה והיה דעתם לפנותם או נקברו בשדה בלא רשות הבעלים ולא קנו מקומם אבל כשהם ג' מוכח שזה המקום מיוחד לקבר כי אורך המערה הוא ח' ורחב המערה ד' אמות: כמלא מטה וקובריה לא גרסי' הכא דבפ' המוכר תנן גבי חצר ו' על ו' כמלא מטה וקובריה אבל לענין שיעור מערה לא שייך למתני שיעור זה: ובודק ממנו ולהלן כ' אמות דהיינו שיעור אורך ב' מערות והחצר ובפ' המוכר פריך אי לימא כר"ש א) דאמרי אורך המערה ו' והחצר ו' י"ח הויין ומוקי לה כרבנן וכגון דבדק באלכסון וא"נ כר"ש ובנפלים. ותימה אמאי לא פריך [מיניה] וביה מדקתני עד ח' אלמא אורך המערה ח' א"כ כ"ב הויין. וי"ל דשמא ס"ל שהחצר אינה רחבה כ"א ד' על ד': ובודק הימנו ולהלן כ' אמה. מן הדרום לצפון וכן מהמזרח למערב דמספקא לן איזהו רוחב המערה ומרוחב המערה ואילך צריך לבדוק כ' אמה. וכן צריך לבדוק מצד א' כ' אמה מן הצפון לדרום ומן המערב למזרח דמספקא לן לאיזה צד היו החצר והמערה הב'. וי"מ שאין צריך לבדוק אלא מצד א' שהיו רגילים להכניס ראש המת תחילה לכוך ורגליו לצד חלל המערה הלכך אין צריך לבדוק אלא לצד רגלי המתים: מצא א' בסוף כ' בודק ממנו ולהלן כ' אמה שרגלים לדבר שא השדה עשויה לקברים והיו בה ג' מערות אחרות ומשום רגלים לדבר תנא כל הני משניות הכא וכולן שנויות במקומן ואגב גררא תננהו הכא: אמר רב יהודה המוצא פרט למצוי. פרשב"ם פרט לידוע שאם א' מהם ידוע וב' תחלה אין להם שכונה: מת פרט להרוג שאין לו תפוסה ולא שכונה משום דכחסר דמי והכי גמירי: מושכב פרט ליושב [כדרכו] פרט לשראשו מונח בין יריכותיו. דדלמא עובדי כוכבים נינהו כיון שלא נקברו כדין: ראשו של זה בצד מרגלותיו של זה. אין דרך ישראל לקבור כך מתיהם. א' ידוע וב' תחילה פי' שהיה ידוע הקבר אבל אין ידוע אם נקבר שם לשם קבר או לפי שעה והיה דעתם לפנותו: ושנים תחילה שלא ידעו שהיו קבורים שם אלא עתה מתחלה מצאום או א' תחילה וב' ידועים יש להם תפיסה. אם בא ליטלם משם: ואין להם שכונה. ויכול לפנותם משם כיון שלא היו שלשתן מענין א' אין תולין שנקברו שם לשם קבר שהרי נמצא ב' שאינם ידועים וכן ב' ידועים וא' תחלה אבל כשלשתן ידועים או תחילה אז אנו תולין שלשם קבורה הנגחו שם: היכי דמי תפוסה. פי' היכי חזי' שצריך ליטול עמו: ממצרים טול עמי מעפר הארץ מיתורא דמצרים קדריש: וחופר בבתולה ג' אצבעות. מפ' בירושלמי שמוהל המת נכנס בקרקע ג' אצבעות: א"ר אלעזר נוטל עפר תיחוח ה"ג ול"ג ר"א בר צדוק אלא ר' אלעזר אמורא הוא דפריש ליה [וקא מקשה ליה] מר"א בר צדוק וקאמר הוא דאמר כי האי תנא: הקיסמין. קוצץ עצים של הארון. ואת הקססות כמו קוזות אדמה: וי"מ שהיו נותנים בארון מיני ב) קיוססות כמו מקבל עליו עשר קוססות למאה דפ' המוכר פירות. אלו נוטלן ונונן. שלא יטמאו הנוגעים בהם קססים משום גולל ודופק וקוססות שנבלע בהם מוהל המת

א) נראה דצ"ל דאמר דאורך המערה ח' והחצר ו' עברין ותרתין הויין ואי רבנן דאמרי כו'. ב) צ"ל מיני קיהוי ובשמים קססות כמו כו'.

נוסח
בזוית
קבורה, שאוב
, שמצא עליו,
אינו נעשית
שכונת קברות

נוסח
המוצא את
נוטלו ואת
תפוסתו

מסורת הש"ס

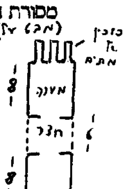

צ"ל בסוף

[לעיל נה: ע"ש]

◆

נוסחת הריב"ן

א) מפרב : ב) של ח' על שמונה וחדא מינייהו כו' מוקים לה אליבא דרבנן כו' אלא ו' אמות כו' : ג) לכולה מתני' : ד) בסוף כ' : ה) אלא זה : ו) יודע זה קודם : ז) קנו אותה) ונקברו במקומן : ט) בשכונת : י) ונוטלו : כ) אחד מהן אין : ל) ולא קנו : מ) הכי הוא : נ) (הואיל כו' קברות) ליתא בכ"י : ס) דאתרמי ואיקבר כו' : ע) ולא פש להו אלא : פ) כך וכן אם היו : צ) נמצאו : ק) הקיסמין שנשברו מן הארון כשהרקיבו : ר) אחר : ש) לאהל ורובע כו' : ת) מצטרפין :

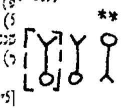

[צ"ל ממצרים טול עמי כך גירסת הערוך בע' הבב וגי' הילקוט מקרקע מצרים טול עמי וז"ל הרב ברטנורה דכתיב ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם שאין צריך לומר ממצרים אלא הכי קאמר מעפר של מצרים טול עמי וכתב התוספות יום טוב לא נמצא בכתוב שנקבר בתחילה במצרים והרמב"ם כתב דאסמכתא הוא]

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וכל הני וכו' קברות מ"ט לא דילמא כצ"ל והד"א :

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' (ידועין או לשלשה) תא"מ ונ"ב בתוספתא (פט"ו דאהלות) נ"ב לה וע"ש שאמרו בא' ודאי וב' תחלה אין להם שכונת קברות וה"ה המוצא (ועי' א"ר אהלות פט"ו) : [ב] שם (בר' צדוק) תא"מ : [ג] שם נוטל כו'. נ"ב גירסת התוספתא (פ"ב דאהלות) בורר את הצרורות ואת הקסמין ונוטל את הודאי ומניח את הספק וזהו עפר קברות מלא תרווד ועוד : [ד] שם והשאר מצטרף למלא תרווד ועוד עפר קברות כצ"ל (ועי' א"ר אהלות פ"ב) : [ה] תוס' ד"ה מיתיבי כו' מניח במקום המוצנע . נ"ב אבל בתוספתא מפרש שהספק מצטרף עם השאר דהיינו הרקב למלא תרווד ועוד עפר קברות ועפפ"ז דאהלות :

*גושי אדמה